

GIMDYVĖS IR JŲ HIGIENA

LEMBO BABOS (AKUŠERĖS) EMILIJOS
PALUBINSKIENĖS PASAKOJIMAI

MARIJONA ČILVINAITĖ

Jos tėvas – Domininkas Jogaudas – į Lembo sodžių atėjęs iš Pagirgždučio dvarelio. Jogaudų buvę daug vaikų. Dvarelį gavęs Ferdinandas Jogaudas (rusų pulkininkas), kitiems pamokėdamas. Savo dalia nešinas Jogaudas parėjęs į žentus Benediktos Milmantaitės ūkin, kur buvo apie 18 ha žemės. Emilija Jogaudaitė buvo gimusi 1860 metais. Šešiolikos ištekėjusi už Jono Palubinskio, kuris parėjęs čia į žentus iš Gerdučių dvaro (Kaltinėnų parapija). Palubinskiai turėję 17 vaikų – 10 dukterų ir 7 sūnus, tačiau tik aštuoni jų užaugę. Seniau žmonės vaikų nesisaugojo – „kiek jau Dievas davė, tiek ir buvę“, dabar tik svietas išgudrėjęs. Prie daktarų E. Palubinskienė mažai ėjusi – iš jos daktarai duonos neturėję. Šiaip ji buvusi labai sveika, o sunegalavusi gelbėjusis naminėmis. Keturias dešimtis metų turėdama, išvykusi Amerikon pas anksčiau ten išvažiavusį vyrą ir abu Amerikoj išbuvę apie 10 metų.

Čia E. Palubinskienė eidavusi prie moterų kaip patarnautoja ir įsižiūrėjusi, kaip daktarai gimdančioms padeda. Kai grįžo iš Amerikos, nuėjusi pas vieną, kitą kaimynę, bėdoje joms padėjusi, ir kuo toliau, tuo labiau jai sekėsi. Taip nejučiom pasidariusi garsi baba. Atvažiudavę ir nežinomi, nepažįstami žmonės vežtis jos už mylios ir toliau.

Nuvažiavusi prie ligonės, dažniausiai ją rasdavo vieną, kartais su artima gera kaimyne arba tekėjusia dukterimi. Netekejusios dukterys prie gimdančios motinos nebūdavusios. Vyras – kaltininkas – būtinai turį būti, ypač prie tų, kurios labai serga, kurias tenka vedžioti, nešioti. Ligonė vaikščiojanti tol, kol galinti pasivaikščioti. Skausmų surakinta gulasi į lovą. Per lovą prie balkio pritaiso nutįsusį abrūsą (rankšluostį) ligonei įsikibti, kad lengviau būtų spirtis. Ilgai negimdančią moterį

vedžioja, nešioja po kambarį, kad ji judėtų. Išėjusią pūslę reikią praplėsti, paleisti vandenį. Pūslę E. Palubinskienė pragnybianti ir praplėšianti pirštais, arba prabrėžianti kietojo cukraus plytike. Nepraplėštoje pūsleje vaikas užtrokšta. Prieš gimdymą ir po gimdymo reikią duoti macicos lašų, kad macica į širdį nepakiltų. Jei vaikas gimstas mėlynas, jį esą galima atgaivinti, jei baltas, tai nebeatsigaunąs. Neatgaivinto vaiko negalima esą nuo motinos atimti (negalima esą bambikės nupjauti). Išėjusiam vaikui E. Palubinskienė užmetanti skarikę ant burnelės, troškiai užvyniojanti, užrišanti, kad negautų atgajaus ir vartanti, purtinanti visą, pliauškinanti per dugną, kad įgautų jutimą.

Kai vaikas it žasiukas pradeda cėpčioti, reikią atrišti skarelę, užrišti bambikę naminiu marškoniui siūlu ir nupjauti žarnelę aštrių peiliuku arba žirklutėmis. Atskirtą vaiką suvyniojanti į vystyklą ir padedanti atskirai. Apsidirbusi su vaiku, imasi motinos. Pirmiausiai atskirianti „namus“ (placentą). Silpnai motinai, nebeturinčiai jėgų spirtis, įduodanti pūsti tuščią butelį. Sveikai, stipriai butelis esąs nereikalingas – ji pati pasispirianti, baba patraukianti už virkštelės ir išeiną. Kartais „nami“ esą priželę, ypač jei nėščia moteris yra virtusi. Pagimdžius tokioms, dažniausiai tenka „smerčiu“ (mirtimi) mokėtis. Po gimdymo suveržianti motinai vidurius rankšluosčiu, didumą apvalanti ir paliekanti ligonę ilsėtis. Kitą dieną valą lovą, šiltu vandeniu plauną gimdą (lytinius organus) iš viršaus, povelka skalbinius ir t. t.

E. Palubinskienė esanti „sugavusi“ (priėmusi) apie 200 vaikų, ir tik vienas ėjęs nenormaliai – atbulas. Kinkos jai virpėjusios kol „sugavusi“ tą vaikutį. Ji vis stūmusi kūdikį atgal, stengusis sučiupti kojytes. Nutvėrusi kojytes palengvėl, motinos spyrimosi padedama, traukusi vaikelį. Iki galvelės ištraukto vaikučio smakrelis užkliuvęs už kaulo; babai „užmirusios blusos“. Neįmanydama, ką daryti, ji kėlusi smakriuką aukštyn, palengvėl atversdama galvelę ir šmurkšt... išėjęs vaikas. Akys nušvitusios babai, nors kinkos tebevyrpėjusios. Vienas jos „sugautųjų“ vaikų buvęs „ubagas“ – rankų piršteliai kaboję kaip ant siūlų, nosis buvusi didelė, vietoj burnos buvusi tik kažkokia baisi plati plyšė. Vos spėję nuvežti tą kūdikį pakrikštyti, namo parvežant numiręs.

Daug motinų tose apylinkėse prašančios babas, kad jos, pirmą kartą maudydamos vaiką, ypač mergaitę, su-laistytų vandenį perpus su karvės pienu, kad vaikai baltesni, skaistesni, sveikesni būtų. Neturėdamos pieno, kitos motinos kone verkdamos prašančios gauti iš kur bent lašą (truputį) pieno ir įpilti į vandenį. Jei vaiko galvelė yra pailga arba suplota begimdant, reikią uždėti ant mumiuniuko (minkštosios pakaušio vietos) supašytų naminių vilnų saujikę, apgobti galvelę šilkų skarele, suveržti

ir, užpakaly sukeitus kampus, atsukus ant kaktikės, surišti. Numaudžius vaiką, vėl reikią uždėti vilnas ir surišti galvelę. Raišioti reikią tol, kol atsitaisys – apie porą savaičių. Pirmąją savaitę vaiką maudą kasdien, paskiau kitos motinos maudančios dieną pralaidžiui. Bambikės tvirti nereikią, jei pradeda raudonuoti – tepti nesūdytu sviestu. Neturtingi žmonės išleisdavę babą po dviejų trijų dienų. Esą tokių stiprių moterų, kad pagimdžiusios atsikeliančios, nusimaudančios vaiką ir vaikščiojančios lyg nieko nebuvę. Tos – sako Palubinskienė – ir kiaulė pralenkia, jau ir kiaulė tuoj iš kinio nesikelia. Daug esą tokių, kurios keliasi antrą, trečią dieną. Daugiausia moterys išgulinčios savaitę, silpnės – dvi.

Porą dienų prieš gimdymą moterys labai norinčios valgyti ir daug valgančios. Po gimdymo pirmąją dieną B. Palubinskienė duodanti ligonei arbatos ir pyrago su sviestu, antrąją dieną pjauną vištą arba viščiuką, verdą manų arba ryžių kruopuose ir valgydiną ligonę; jei stipresnė duoda ir mėsos kulšikę, silpnai – tik kruopų.

Turtingieji neišleisdavę babos be krikštynų (vardynų). Kaip žmonės begyventų, o krikštynų be babos neatlieka. Silpnus vaikus skubą krikštyti, kad nenumirtų ir netektų jiems aname gyvenime atklanėse klaidžioti, Dievo veido neregėti. Nespėjus nuvežti bažnyčion, reikią pakrikštyti vandeniu, pagal bažnyčios nurodytą būdą, kad, mirus vaikui, jį kunigai priimtų į šventus kapus laidoti. E. Palubinskienės mokėjimą krikštyti patikrinęs Kvēdarnos klebonas Jurašiūnas ir leidęs jai nelaimėję krikštyti. Kartą jos „atneštas“ vaikelis Paragaudžio sodžiuje atidavęs Dievui dūšią be bažnyčios krikšto. E. Palubinskienė spėjusi jį pakrikštyti. Tėvai palaidoję vaiką Paragaudžio sodžiaus kapuose, žmonės ėmę reikalauti, kad tėvai išsikastų ir atsiimtų nekrikštytą vaiką iš sodžiaus kapų. Bėdon patekęs tėvas nuėjęs pas kleboną klausti patarimo. Klebonas paklausęs, kas buvo prie gimdymo ir, sužinojęs, kad baba buvo E. Palubinskienė, davęs rašteli tėvui, liepęs parnešti jį sodžiaus žmonėms ir pasakyti, kad vaikas yra pakrikštytas ir gali būti tuose kapuose palaidotas.

Daugiausia naujagimių krikštiją praėjus savaitei po gimimo. Kūmus (krikšto tėvus) prašęs tėvas, nes motina dar silpna būna ir negali iš namų išeiti. Seniau po gimdymo moterys iš namų neidavusios iki vedybų. Po trijų savaičių motina galinti eiti išsivesdinti bažnyčion ir tuomet jau galinti eiti į bažnyčią ir svetur.

Kol būna baba, ji žiūri vaiką: mardo, maitina, sausina, švarina, supa, maldo, kai verkia, – dieną ir naktį.

Mardo vaiką, jei turi, naujoje geldoje, jei neturi, tai toje geldoje, kurioje velėja žlugtį ar pyragus maišo. Vandens nevirina, nebent jis nejučiomis atverda. Karštą vandenį ataušina šaltu. Viename geldos gale padeda jau var-

Alfonas Čepauskas. „Jaunystės prisiminimai“

totų, sulankstytų vystyklų galvelei padėti. Vaiką deda vandenin į vystyklą suvyniotą. Paguldytą ant pataisyto priegalvėlio aplaisto vandeniu – sušlapina, paskiau plau-na primuilinta skarele, ypač pirmą kartą stengiamasi gerai nuplauti, šiaip atsidėjus plaunamos pažastikės, užpakaliukas, rietukai ir linkmenukas. Nuplautą vaiką ant dešinėsios rankos apverčia aukštelininką, nulaisto vandeniu, pamazgoja muiluota skarele, dar kartą nulaisto vandeniu ir vynioja į švarią drobulikę nušluostyti. Iššutusias vietas gydo naminių bulvių krakmolu, barstydami, arba linine vata kamšydami.

Numaudžius vaiką pirmą kartą, duoda ramulikių, verdančiu vandeniu užplikytų, arbatos kelis šaukštukus. Kai vaikas ima verkti, nerimauti, maisto ieškoti, duoda nugriebto karvės pieno perpus su vandeniu suvirinto, nes motinos, daugiausia, be dviejų, trijų dienų pieno neturi. Esą vaikų, kurie pienu nesitenkiną, kartais visai jo negerią – jie purkščia, spjauna, reikalauja stipresnio maisto. Tokiems vaikams užpliko beigelį (riestainį) verdančiu pienu, gerai išmaišo, įdeda trupučiuką cukraus, deda tyrę į švarią skarelę ir duoda čiulpti; vieną čiulpą iščiulpus, duoda kitą, tol, kol vaikas privalgo. Ėdresni vaikai

(Nukelta į 12 p.)

(Atkelta iš 11 p.)

suvalgą pusę beigelio. Motinos pienui atsiradus, kartais užtenka vaikui maisto, kartais neužtenka – reikia primaitinti. Po dviejų, trijų savaitių duoda beigelių arba manų košės. Sutarkuotus beigelius užpliko verdančiu pienu, gerai išplaka, įdeda cukraus ir valgydina vaikus. Manų košę verda piene, deda trupučiuką cukraus. Beigelių ir manų košę turinti būti tokio tirštumo, kad nuo šaukšto dribtų. Beigelius užpliko kiekvieną kartą prieš maitinimą, o košę išverda ir porai kartų. Silpniesiems vaikams ir beigelius, ir manų košę reikia virti piene perpus su vandeniu. Motinos maitinančios vaikus apie metus. Nutraukdamos vaiką, motinos peržegnojančios vaikus ir jau po to, vėl pradėti žindyti esą bažnyčios labai draudžiama. Žmonės sako, kad atžinduliai vaikai yra blogi žmonės, negeras akis turi. Nutraukus maitinimą, kol perdega pienas, motinai pritvinkusios krūtys veržiančios. Kad lengviau būtų, reikia pakelti krūtis aukščiau ir, suveržus skarele, parišti. Pieną iš krūtų reikia keletą kartų patraiškyti (pamilžti) pirštais. Pritvinkusias krūtis po gimdymo taip pat reikia traiškyti pirštais. Pirštais traiškomos krūtys labai skauda.

Ramus vaikas išbūnas nesuptas savaitę ir ilgiau. Bliūvį reikia supti į antrą, trečią dieną. Krikštynos (arba balius) dažniausiai būna po savaitės.

Iš anksto paprašytos kūmos atvažiuoja ar ateina tą dieną, kai sutarta vaiką krikštyti. Atvykusias kūmas vaišina, tuo tarpu baba ruošianti vaiką krikštui – velkanti jį krikšto marškinėliais, užmaunanti krikšto kepurėlę, suvystanti. Krikšto marškinėlius ir kepurėlę podei* (krikšto vaikui) beveik visada įtaisanti (nuperkanti, pasiuvanti ir kt.) kūma (krikšto mama). Dėvimuosius marškinėlius siuva iš plono pirktinio audeklo. Krikšto marškinėliams dažnai perka batistą ar kitą labai ploną medžiagą. Jie siuvami kaip ir dėvimieji. Pervien su liemenuku iškerpamos rankovėlės. Rankogalių plotis yra toks, kad įtilptų keturi pirštai. Rankovėlių ilgis – iki alkūnėlių. Vieni marškinėlių antį perkerpa kiaurai, kad patogiau būtų apvilkti, kiti kerpa tik iki pusės marškinėlių. Kad išvystyto pasisklaidyti vaiko pilvelis nesušaltų, kakliuką iškerpa apvalai. Pakakliuke marškinėliai surišami juoste, krikšto marškinėliai surišami tokiau pat kaspinėliu, koku puošiami krikšto aprėdai. Krikšto marškinėlius aplink kaklą, antį ir rankogalius apsiuva mezginukais. Ant siūlų prie mezginukų ir medžiagos siuva siaurus kaspinėlius: berniukams – melsvos, mergaitėms – rausvos spalvos. Kepurėlei atkerpa audeklo juostą ilgio aplink galvelę, žemiau ausų, pločio nuo kaktos iki pakaušio. Perpus sulenktos kepurėlės krijos užpakaly įsiuvama viršų apvaliai iškirptas ir pritaikintas audeklo

gabalas. Priešakį prie kaktos apsiuva mezginėliais ir kaspinėliu kaip marškinėlius. Po kaklu suriša apsiūtojo kaspinėlio atlikusiais galais.

Kūma kūmai nelygu. Turtinga mėgstanti pasirodyti, todėl labiau apdovanoja podę, neturtinga, kuklesnė menkesnes ir dovanas duoda. Krikšto marškinėliai ir kepurėlė esą kiekvienos kūmos prigulėjimas (pareiga jais aprūpinti krikšto vaiką). E. Palubinskienė turėjusi apie 20 podžių. Jei kūma nesiima vežti vaiko krikštyti, tai veža jį baba. Per krikštą berniuką laiko kūmas, mergaitę – kūma, už krikštą kunigui moka kūmas. Grįždami namo, kūmai perka vaikui dovanų, dažniausiai 2 kg muilo, 2 kg cukraus ir 2 kg manų kruopų. Parvežę pakrikštytą vaiką ir dovanas, kūmai atiduoda kūdikį motinai. Motina dėkoja kūmams už pakrikštijimą, bučiuoja vaiką, nes kūdikis po krikšto esą šventas, kaip angelėlis. Vaikams ir svečiams kūmai parveža ir padalina saldinių. Babai, jei berniukas, duoda pinigų kūmas, jei mergaitė – kūma.

Prieš Didįjį karą (Pirmąjį pasaulinį) baba už vaiką gaudavusi iš kūmos arba kūmo (kūmino) 5 ir 10 rb.

Grįžusius kūmus ir kviestus svečius vaišina. Kūmus prie stalo sodina greta ir liepia susispausti, kad nebūtų reti vaiko dantys. Babą E. Palubinskienę, kaip pasiturinčią ūkininkę, labai gerbdavę ir mylėdavę. Per krikštynas ją sodindavę greta kūmų. Įnames, neturtingas babas ne taip mylėdavę ir per krikštynas jos būdavusios prie vaiko arba kur pakrašty prie stalo pasodintos. Išeidamos namo, babos iš tėvų gaudavusios pinigais 2, 3 ar 5 rublius ir duotais – duonos, lašinių, kruopų ir kita ko. E. Palubinskienė, savo ūkį turėdama, duotų nesinešdavo, iš neturtingų pinigų neimdavo.

Gyvenime kūmas podėmis mažai tesirūpindavo, kūma savo podei, ypač mergaitei ištekant, kelianti svočystę arba perkanti dovanų – šilko skarelę ar ką kitą. Mažai arba jaunai podei mirus, tuoj duoda žinią kūmams. Kūma mirusiai podei perka įkapes, aprėdo, peržegnoja ir paguldo ant lentos, kūmas dirbina karstą.

Paskutinis vaikas vadinamas pagranduku.

E. Palubinskienė vartoja ir žino šiuos vaistus:

Metruškos – panašios į petruškas, žieminės žolės sėjos arba sodinamos daržuose. Džiovinų metruškų arbatą duoda moterims prieš gimdymą ir po gimdymo.

Mišinys – deda po truputį šantų, metruškų, liepos žiedų. Troškiai virinant, kad ir arbata būtų gerai geltona. Jei moteris geria alkoholį, baigiant virti arba nukaitus galima įpilti degtinės stikliuką. Alkoholio nevarojančiai moteriškai degtinės negalima pilti, nes gali imti širdį draskyti ar šiaip sveikatai pakenkti. Arbatą be degtinės, cukrumi pasaldžius, galima gerti vietoj vandens. Su degtine gerti reikia kelis kartus per dieną. Jei kyla skausmai, reikia dažniau gerti. Jei tos lėkarstvos

Pavasaris... Danutės Ramonaitės nuotraukos

(vaistai) negelbsti, ima iš vaistinės macicos šaknų, verda jų arbatą ir duoda gerti. Šaknų vietoje galima naudoti vaistinėje pirkty, macicos lašų po 15, 20 lašų (atitinkamai pagal moteriškės stiprumą).

Santos (bobžolės) sėjamos arba sodinamos daržuose bei darželiuose. Tai yra žieminės žolės, panašios į gau ruotąsias mėtas. Suskintas šantas džiovina lauke, laiko troboje pakabintas ant gembės arba palėpėje pakištas. Prireikus verda arbatą ir duoda moterims gerti po gim dymo nuo galvos skausmo, ypač nuo pjūtės – vidurių skausmo. Pjūtis yra baisi liga, jei negydysi, gali moterį negyvai užpjauti.

Vaikams nuo kirminų E. Palubinskienė ir kitos Lembo sodžiaus moterys duodančios gerti:

1. Degintų plunksnų, įmaišo jas į vandens šaukštelį;
2. Pypkės šarvalų (šiaudu prikrapščiusios iš pypkės šarvalų, tepančios jais vaikams po nosimi ir duobelę po kaklu). Pypkės šarvalų duodančios ir gerti, paskalavusios šarvaluotą šiaudą vandens šaukštelyje;
3. Po porą lašelių sudaužyto česnako išpaudžia į vandenį arba pieną ir duoda gerti.

E. Palubinskienės tėvas žinojęs kažkokias litaras (raides) bei žodžius nuo pasiutimo. Žmonių prašomas, rašydavęs juos popierėliuose ir liepdavęs sušerti aprietam gyvuliui.

Kartą tėvui į mažiuką kojos pirštuką įkandusi gyvatė. Ten pat, pievoje, užveržę jam koją taip, kad ravas (griovys, žaizda) pasidarę, tačiau putmenys ėję toliau ir, kol parvežę namo, koja buvusi kaip kaladė. Namuose, asloje tuoj iškasę duobę, suvertę apie porą gorčių rūgusio pieno, pasodinę tėvą ant žemės ir įmerkę koją iki kelio. Rūgęs pienas traukią karštį, neleidžia plisti tinimui. Prieglavėmis, poduškomis (pagalvėmis) atkalstytas, ko-

ją įmerkęs, tėvas sėdėjęs visą naktį ir sirgęs septynias savaites. Po trejų metų vėl jam įkandusi gyvatė, tačiau tada persirgęs vaikščiodamas, gydydamas pypkės rašalu, lašindamas jį iš cibuko ant žaizdelės.

E. Palubinskienės motina nuo galvos skaudėjimo gelbėdavusis siurbėlėmis. Tikrąsias, rainas siurbėles, pirštuko didumo, turėdavusios moterys „daktarkos“ ir statydavusios už pinigus. Siurbėles moterys laikydavusios slovike (stikliniame indėlyje). Kuo maitindavo siurbėles, E. Palubinskienė nežinanti. Ji matydavusi, kaip moterys statydavusios siurbėles ant sprando virš kraujagyslių ir kalbėdavusios, kad kumelsiurbių negalima statyti, nes jos užteršiančios kūną. Kraujo prisigėrusias siurbėles suleisdavo į vandenį, užpildavo ant nosyčių druskos, kad išvemtų kraują ir dar pirštais išmilždavo. Išbraukiusios kraują iš siurbėlių, vėl suleisdavo jas į stiklinį indelį. Žmogaus kraujas siurbėlėms netinka, todėl jos, paliktos su žmogaus krauju, dvesiančios.

Tiek pavyko man gauti žinių iš Lembo ir apylinkės sodžių babos E. Palubinskienės.

Pasakojimas užrašytas Šiaulių Kraštotyros Draugijos ekspedicijos, 1939 m. liepos mėnesį vykusių lembo sodžiuje, metu

Pirmą kartą tekstas paskelbtas leidinyje „Gimtasai Kraštas“, Šiauliai, 1940–1947, Nr. 3–4, p. 291–297

* Pode vadinama kūma ir kūminas (krikšto motina ir tėvas) savo po krikštu neštą berniuką arba mergaitę.

* Lininę vatą daro taip: paima švarų lininį atlikusį skudurėlį, kaišia jį peiliu ir sukaišia į pūkelius lyg vatą.